

Analiza sposobów upiększania krajobrazu rolniczego w 1 połowie XIX wieku na przykładzie majątku Brzeziny

The analysis of the ways to improve aesthetic value of agricultural landscape in the first half of the 19th century based on the example Brzeziny estate

Bożena Łukasik, Agnieszka Targońska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Terenów Zieleni
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań,
ktzstep@up.poznan.pl, ktzagac@up.poznan.pl

Abstract. Brzeziny is a small village located in the zachodniopomorskie province. In 1825 P. J. Lenné-a well-known landscape architect prepared a design of decorating fields for the Brzeziny estate owner. The aim of this study is to identify characteristic design solutions and elements implemented by the planner in his landscape formation. The performed analysis of the composition and spatial structure of the estate has revealed a mosaic distribution of individual crops and their irregular, rounded outline which create a picturesque effect.

The analysis of the spatial structure leads to the conclusion that P. J. Lenné designated the biggest areas for meadows and lawns, whilst the smaller ones for the open fields. The fruit crops were not so important as the tree plantings of various types (coherent, openwork, in column habit of the tree...). Their irregular distribution is very characteristic.

Słowa kluczowe: Peter Joseph Lenné, krajobraz, zdobienie pól, Brzeziny, ozdobna farma

Key words: Peter Joseph Lenné, landscape, decorating fields, Brzeziny, ferme ornée

Wprowadzenie

Kształtowanie krajobrazu otwartego, w tym upiększanie krajobrazu wiejskiego, stało się w pierwszej połowie XIX wieku dość powszechne wśród twórców ogrodów oraz właścicieli rozległych majątków ziemskich. Moda na ozdobne folwarki (ornamental farm) przywędrowała na kontynent europejski z Anglii i znalazła tutaj wielu zwolenników (Böhm i Zachariasz 2005, Siewniak i Mitkowska 1998). Jednym z nich był radca stanu Bethe (Günther i Harksen 1990), właściciel posiadłości w Brzezinach (niem. Berkenbrügge) niedaleko Drawna (woj. zachodniopomorskie). Postanowił on przyozdobić pola należące do rozległego majątku. Projekt upiększenia krajobrazu rolniczego wykonał architekt krajobrazu – Peter Joseph Lenné, świeżo awansowany (1824) dyrektor pruskich ogrodów królewskich (Wiepking 1956).

Wskazanie charakterystycznych elementów i rozwiązań zastosowanych przez Lenného w Brzezinach, stało się celem podjętych badań.

Materiał i metoda

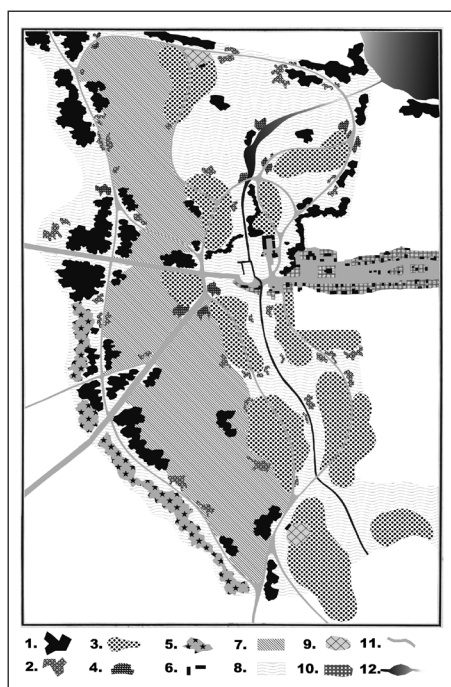
Badania dotyczyły majątku ziemskiego w Brzezinach. Na podstawie planu Lennégo pochodzącego z 1825 roku (projekt ozdobienia pól wykreślony ołówkiem, został udostępniony z zasobów Stiftung Preussische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg), ustalono zastosowane przez niego formy zagospodarowania terenu oraz określono zasady kształtowania krajobrazu rolniczego (wykorzystanie warunków przyrodniczych, funkcjonalny podział przestrzeni, rozlokowanie upraw, zróżnicowanie ich wielkości i kształtu).

Wyniki

Według planu Lennégo z 1825 roku posiadłość Brzeziny zajmowała obszar o powierzchni około 163,6 ha. Majątek zlokalizowany został na delikatnie pofalowanym terenie. Jedynie od strony zachodniej granica posiadłości przebiegała wzdłuż wyraźnej kilkumetrowej skarpy, opadającej ku wschodowi.

Majątek zajmował zwarty obszar o kształcie nieregularnym, wydłużonym w kierunku północ-południe. Siedziba mieszkalna właścicieli znajdowała się przy drodze dzielącej poprzecznie posiadłość na dwie niemal równe części. Od strony wschodniej znalazły się zabudowania wsi wraz z kościołem.

Zaprojektowane przez Lennégo obszary upraw zostały potraktowane bardzo malowniczo (Ryc. 1.). Pola uzyskały nieregularne kształty o zaokrąglonych zarysach.

Ryc.1. Planowane przez P. J. Lennégo rozmieszczenie upraw i zadrzewień na obszarze majątku Brzeziny (opracowanie własne według planu z 1825 roku): 1 – zadrzewienia zwarte, 2 – zadrzewienia ażurowe, 3 – uprawy owocowe, 4 – drzewa o pokroju kolumnowym, 5 – zadrzewienia iglaste, 6 – zabudowa, 7 – otwarte pola, 8 – trawniki i łąki, 9 – ogrody śródpolne, 10 – ogrody przydomowe, 11 – drogi i place, 12 – wody powierzchniowe.

Fig.1. An arrangement of crops and tree plantings at the Brzeziny estate designed by Lenné (author's study according to plan dated 1825): 1 – coherent tree plantings, 2 – openwork tree plantings, 3 – fruit crops, 4 – trees in column habit of tree, 5 – coniferous tree plantings, 6 – buildings, 7 – open fields, 8 – meadows and lawns, 9 – kitchen gardens, 10 – gardens between fields, 11 – squares and roads, 12 – surface waters.

Charakterystyczne jest również mozaikowe rozmieszczenie poszczególnych upraw. Teren przecinały swobodnie trasowane drogi. Na obrzeżach pól zostały zaprojektowane wyspowo nasadzenia drzew owocowych oraz nieregularne pasma zieleni osłaniające uprawy od strony zachodniej. W skrajnych obszarach majątku (na północy i południu) znalazło się miejsce dla dwóch budynków, przy których przewidziano regularnie rozplanowane powierzchnie, przeznaczone najprawdopodobniej na formalne ogródki. Poza tym tereny te pozbawione były zabudowy.

Zwraca uwagę południkowe rozplanowanie poszczególnych form zagospodarowania. Od zachodu znalazły się pasma zieleni osłonowej z drzew liściastych i iglastych. Środkowe pasmo tworzą pola uprawne. Następnie zaplanowano uprawy sadownicze, otoczone łąkami i trawnikami. Południkowy przebieg ma również przepływający tędy niewielki strumień. Sady założono po obu jego stronach. Większość zaplanowanych dróg również przebiega południkowo.

Niektóre rodzaje obsadzeń rozmieszczone zostały nieregularnie na całej powierzchni majątku lub zgromadzone w określonych rejonach. Na przykład zadrzewienia ażurowe pojawiają się na całym terenie, natomiast obsadzenia drzew iglastych – miejscowo. Rozproszone obsadzenia z drzew o pokroju kolumnowym przewidziano tylko w północnej i centralnej części posiadłości.

Objęty projektem obszar majątku nie został wydzielony żadnym ogrodzeniem, co pozwoliło na utrzymanie powiązań widokowych z otaczającym krajobrazem.

Wielkości obszarów o różnym sposobie zagospodarowania zostały dość mocno zróżnicowane (Tab1.). Rozmiary poszczególnych upraw i zadrzewień były w dużym stopniu uzależnione od warunków przyrodniczych. Największą powierzchnię na terenie majątku miały zająć łąki i trawniki oraz otwarte pola. Znaczący udział w strukturze przestrzennej miały również sady.

Tab.1. Łączne wielkości obszarów o różnych rodzajach zagospodarowania w majątku Brzeziny.

Tab. 1. Total sizes of areas of various types of developing at the Brzeziny estate.

Rodzaj zagospodarowania obszaru	ha	% powierzchni
Trawniki i łąki	47,8	29,2
Otwarte pola	40,3	24,6
Uprawy owocowe	29,9	18,2
Zadrzewienia zwarte liściaste	18,6	11,4
Drogi i place	11,8	7,2
Zadrzewienia iglaste	5,0	3,1
Zadrzewienia ażurowe	3,1	1,9
Ogrody przydomowe	2,6	1,6
Wody powierzchniowe	2,1	1,3
Drzewa o pokroju kolumnowym	0,8	0,5
Ogrody śródpolne (formalne)	0,8	0,5
Zabudowa	0,8	0,5
RAZEM	163,6	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie projektu P. J. Lennégo z 1825 roku.

Source: Author's study based on the Lenne's design of 1825.

Podsumowanie

W projekcie upiększenia majątku Brzeziny P. J. Lenné wprowadził różne formy zagospodarowania. Podobnie, jak w wielu późniejszych realizacjach (por. Stępka 2005) w procesie planistycznym uwzględnione zostały: naturalne ukształtowanie terenu oraz miejscowe warunki przyrodnicze. Dla upiększenia tego obszaru miało znaczenie nie tylko zróżnicowanie upraw i obsadzeń, ale również przemyślane, mozaikowe ich rozmieszczenie,

zastosowanie pól różnej wielkości i kształtu, a także kontrastowe zestawienie fragmentów o różnym sposobie zagospodarowania.

Produkcja rolnicza, choć istotna dla właściciela majątku, nie zdominowała krajobrazu, przeciwnie, harmonijnie się w niego wpisała i urozmaiciła. Z dzisiejszego punktu widzenia należy podkreślić nowatorstwo przedstawionej kompozycji przestrzennej, która oprócz dużych walorów estetycznych sprzyjała też bioróżnorodności – tak pożądanej we współczesnych uprawach ekologicznych.

Literatura

Böhm A., Zachariasz A., 2005. Architektura krajobrazu i sztuka ogrodowa. Ilustrowany słownik angielsko-polski, k-q. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa.

Gunther H., Harsen S., 1990. Peter Joseph Lenné Pläne für Stadt und Land. Bd.3. Staatliche Schlösser und Gärten Potsdam-Sanssouci. Potsdam.

Siewniak M., Mitkowska A., 1998. Tezaurus sztuki ogrodowej, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa.

Stępka B., 2005. Analiza działalności projektowej architekta krajobrazu Petera Josepha Lenné na ziemiach polskich w XIX wieku. Rozprawa doktorska zrealizowana w Katedrze Terenów Zieleni Akademii Rolniczej w Poznaniu.

Wiepking H., 1956. Zum 90. Todestag von Peter Joseph Lenné. Gärten und Landschaft nr 11.